

НАЦІОНАЛЬНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ЯК ФОРМА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ БІЗНЕСУ, ДЕРЖАВИ, ОСВІТИ ТА НАУКИ

Економічний розвиток у ХХІ столітті базується не на природних ресурсах, а, перш за все, на можливостях, джерелом формування яких є знання та інновації. Залежність економічного зростання від здатності системи продукувати інновації простежується навіть більшою мірою, ніж раніше, оскільки динаміка науково-технічного прогресу сповільнилась, а відтак, його результати мають все більшу цінність. У переважній більшості країн для обґрунтування змісту економічної політики та спрямування розвитку на інноваційний шлях, в якості базисної, використовується концепція національних інноваційних систем (НІС). Вона була розроблена для розвинених країн та втілює собою чітку орієнтацію всіх соціально-економічних процесів та інституційних перетворень на інноваційні орієнтири.

У 2009 році в Україні була схвалена Концепція розвитку національної інноваційної системи, в рамках якої було визначено амбітні плани щодо забезпечення інноваційності національної економіки та отримання суттєвих результатів в 2025 році. Однак половина терміну вже пройшла, а визначені в документі результати залишаються недосяжними. Це означає, що розроблена концепція носила декларативний характер та не забезпечувала розробки реальних механізмів управління всією інноваційною сферою.

Саме тому, питання теоретико-методологічного обґрунтування змісту положень концепції розвитку НІС України, забезпечення інструментарію її дієвого втілення залишаються актуальними.

НІС в розвинених країнах продовжують еволюціонувати, оскільки постійно має місце динаміка зовнішнього середовища, а зміна детермінант інновацій зумовлює зміну всієї НІС. Оскільки умови в кожній країні суттєво відрізняються, а тому базисні положення НІС не можуть бути механічно перенесені в абсолютно інше соціальне, економічне і культурне середовище та забезпечити такі ж результати.

Використання результатів аналітичних досліджень організації країн ОЕСР та власних досліджень дозволяє більш комплексно проаналізувати характеристики та визначити відмінності розвитку НІС у різних групах країн.

1. Відмінності у цілепокладанні полягають у постановці принципово різних завдань розвитку НІС. Метою розвитку НІС в розвинених країнах є підведення інноваційної основи під усі процеси життєдіяльності суспільства, тобто фактична

реалізація концепції сталого інноваційно-орієнтованого розвитку. Для країн, що розвиваються, цілі обмежуються: *по-перше*, пошуком ембріональних елементів інноваційного процесу і створення умов, які б сприяли поширенню інновацій; *по-друге*, спрямуванням максимуму зусиль на подолання «технологічного розриву» шляхом імпорту технологій та розвитку внутрішньої спроможності їх ефективного використання; *по-третє*, розширенням та стимулюванням інвестицій, спрямованих на придбання та впровадження технологій, а також на розвиток технологічних можливостей країни. Стратегічно значимою для країни, що розвивається, є мета досягнення стану інноваційної самостійності, однак це завдання довгострокової перспективи.

2. Відмінності у складі підсистем НІС та взаємодії між ними. Розуміння структурних характеристик НІС є важливим для визначення точок прикладення зусиль для активізації інновацій.

Розвиненні країни мають добре сформовану інфраструктурну основу НІС, як на макрорівні (ринки праці, фінансові ринки, система освіти, інші), мезорівні (технологічні парки та платформи, тематичні мережі тощо), так і на мікрорівні (інноваційно-активні підприємства різних видів та наукові інститути зі створення нового знання). Стійкі потоки знань можуть стати результатом виключно комплементарної взаємодії всіх елементів. З іншого боку, збільшення потоків знань не слід розглядати в якості заміни, такого елемента, як інвестицій в НДНKR та в людський капітал в цілому.

3. Відмінності у змісті державної політики. В розвинених країнах інноваційні процеси в межах самоплинного розвитку і дають позитивні результати, перш за все, за рахунок вільної конкуренції, сформованих ринкових інститутів. Для країн, що розвивається характерна обмежена роль держави у всіх стадіях інноваційного процесу та недостатні фінансові ресурси, які уряд спрямовує на освіту та науку. Саме тому, формування державної інноваційної політики повинне стати першим етапом формування НІС в країнах, що розвиваються.

4. Відмінності у механізмах формування НІС. «Запозичення» і адаптація технологій з країн-технологічних лідерів є важливим ключем для розвитку країн, що розвиваються. Поєднання зворотного інжинірингу, ліцензування, відправлення вчених за кордон, запрошення зарубіжних фірм та

експертів, участь в міжнародному науковому співробітництві – це може бути важко реалізувати відразу і в комплексі, але всі ці елементи необхідно враховувати при побудові НІС.

5. Відмінності у кількісних показниках ресурсного забезпечення та результативності функціонування НІС. В розвинених країнах інновації вже досить давно стали філософією функціонування всіх елементів НІС. Країни, що розвиваються, на даному етапі повинні активно створювати умови для сприйняття інновацій та забезпечення їх ефективної адсорбції відповідними галузями та підприємствами, а це вимагає не лише якісних змін у економіці, а й орієнтацію на кількісні показники функціонування НІС в розвинених країнах. Країни, що розвиваються, поступово покращують, перш за все, фінансове та кадрове забезпечення розвитку НІС (через збільшення інвестицій у сферу НДДКР, освіту, збільшення чисельності людей з вищою освітою, збільшення кількості наукових кадрів тощо).

Особливості сучасного етапу розвитку НІС України полягають в такому:

1. Процес обґрунтування цілей розвитку НІС повинен враховувати той факт, що процеси індустріалізації промислового виробництва відбуваються повільними темпами, знижується інвестиційна активність, а відтак, важливими для України є завданнями отримання (створення) інновацій, використання яких дозволить підвищити загальну продуктивність в існуючих галузях промислового виробництва та забезпечити зростання результативності науки.

2. Україна до цього часу володіє певними інфраструктурними умовами для активізації інновацій: вищі навчальні заклади, науково-дослідні інститути, заводська наука. Однак низький рівень фінансування та недостатній рівень взаємодії призводить до відтоку кадрів зі сфери науки, зменшення результативності наукової сфери в цілому. Якщо брати до уваги результативні показники розвитку НІС України, то можна зробити висновок про рух в протилежному напрямі відповідно до глобальних тенденцій.

3. Держава замість реалізації активної інноваційно-спрямованої політики зайняла позицію пасивно-спостерегаючої сторони. НІС є пріоритетним завданням для держави виключно на рівні декларації, без розробки змістовної інноваційної політики, яка б супроводжувалась формування дієвих важелів активізації інновацій.

Вихідним пунктом спрямування фактично хаотичних процесів розвитку НІС в Україні в необхідне русло повинне стати визначення наукових підходів, розуміння який дозволить вибудувати загальну логіку процесів реформування.

1. Стратегічний підхід визначає необхідність розробки довгострокової стратегії інноваційного розвитку економіки України, яка б містила набір кількісно-якісних цілей з визначеними термінами прогнозного (очікуваного та реального) досягнення

та можливістю перегляду й корегування у випадку необхідності. Саме стратегічний підхід, на нашу думку, слід використати в якості базисного при розробці концепції розвитку НІС України.

2. Системний підхід – системність як принцип функціонування НІС, означає, що її елементи повинні характеризуватись не механістичним поєднанням, а узгодженістю розвитку та взаємодією, що з часом забезпечить вихід інноваційної сфери на рівень саморозвитку.

3. Комплексний підхід визначає необхідність врахування завдань розвитку НІС на всіх рівнях її функціонування макро-, мезо- та мікрорівні, що означає необхідність забезпечення не лише розробки теоретичних положень з метою підведення наукового базису під програмні розробки в державі, а й створення набору конкретних нормативних актів, запровадження новітніх форм, активізації цих процесів на рівні реальних учасників НІС: підприємства, освітнього чи наукового закладу тощо.

Для імплементації концепції розвитку НІС у практичну сферу необхідними є ціла низка інструментів, різного рівня реалізації. Серед першочергових заходів доцільно запропонувати:

на рівні держави – розробити довгострокову стратегію розвитку НІС; запровадити систему моніторингу ефективності функціонування НІС за методиками, що використовуються країнами ОЕСР; забезпечити формування та реалізацію обґрунтованої державної інноваційної політики; розробити нормативно-правову базу, сприятливу для розвитку НІС тощо;

на рівні промислових підприємств – провести модернізацію економіки на основі технологічних інновацій, що забезпечить розширення можливостей сприйняття та використання інновацій у реальному виробництві; залучати стратегічних партнерів для спільної розробки нових інноваційних проектів; активізувати експортні можливості тощо;

на рівні наукових та освітніх закладів – забезпечити створення комплексних умов для збереження, оновлення та розвитку кадрового потенціалу наукового сектора; підвищувати мотивацію праці науковця та втілення наукових результатів у реальний сектор економіки; запобігати інтелектуальній еміграції та підвищувати на цій основі рівня економічної безпеки країни.

Література

1. Амоша А.И. От промышленного предприятия к промышленному парку: смена парадигмы на примере ш/у "Покровское" / Амоша А.И., Кожушок О.Д., Радченко В.В., Халимендинов Е.Н., Череватский Д.Ю., Юшков Е.А. // Экономика промышленности. – 2013. – № 1-2. – С. 13-17.

2. Касич А.О. Вплив бюджетно-податкової політики на інноваційно-інвестиційну активність підприємств / А.О. Касич // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 11 (65). – С. 144–151.